

Een hoofdstedelijk dwaallicht

F.A. Muller

We zijn de weg kwijt, aldus R.W. Boomkens. Filosofen werkzaam in de Academische wereld negeren 'Het Probleem' van 'een leven hebben'. Logika, Kenleer, WetenschapsFilosofie en *monumentaliserende* Geschiedschrijving van de wijsbegeerte zijn alles wat de klok slaat, denkt Boomkens. Een heuse institutionele Reformatie is nodig ten einde Het Probleem 'een leven hebben' centraal te stellen in de academische wijsbegeerte. Na de Reformatie mogen Logika, Kenleer en Geschiedschrijving nog wel blijven voortbestaan, mits als dienstmaagden van Het Probleem. WetenschapsFilosofie niet. WetenschapsFilosofie moet in haar geheel ophoepelen, en TechniekFilosofie waarschijnlijk ook *uno icto* (dat het niet eens waard is om genoemd te worden door Boomkens). Zij zullen plaatsmaken voor "een vak waarbij techno-wetenschappelijke, filosofische en literaire vocabulaires worden vergeleken". Zo zullen we de weg weer terug vinden, zonder nog langer na te denken over de grootse kracht in de menselijke geschiedenis: het tandem natuurwetenschap-technologie. *Lol*.

Het betoog van Boomkens overtuigt niet. De premisse dat Logika, Kenleer, WetenschapsFilosofie en *monumentaliserende* Geschiedschrijving de dienst uitmaken in de academische wijsbegeerte is onwaar. Door de olifanten in de kamer zal blijken dat veel van wat in direct verband staat tot Het Probleem uitvoerig aan bod komt in de academische wijsbegeerte.

Wat is dat eigenlijk precies, Het Probleem? We gaan op pad.

De eerste duiding van Het Probleem 'een leven hebben' laat Boomkens over aan J. Lear (die het geen 'probleem' noemt doch een 'moeilijkheid') :

It is a weird difficulty internal to our attempts to understand ourselves as having lives. And, in trying to face the difficulty – or in avoiding it – we shape our lives

Dit Probleem is iets waar "de eeuwenoude teksten" van filosofen ook over gingen, meent Boomkens, en wat "ouder is dan de universiteiten" maar door de universiteiten "de nek wordt omgedraaid". *Glmf*. In § 6 noteert Boomkens:

het probleem dat we ervaren als we onszelf voorstellen als personen die 'een leven (moeten) leiden', *as having a life*.

Dit helpt niet. Een probleem is niet iets wat je kunt 'ervaren'. Een probleem is iets wat je onder woorden kunt brengen. En welk levend mens stelt zich niet voor 'een leven te

leiden'? Wat verduidelijkt deze tautologische toevoeging? Wat moet een mens anders dan een leven leiden? Men *moet* trouwens niets. Zelfmoord is een altijd aanwezige mogelijkheid. De wereldse omstandigheden waarin men is geworpen bepalen in sterke mate welke verlangens men kan en mag koesteren, welke ambities men kan en mag najagen, en aan de verwezenlijking van welke idealen men kan en mag bijdragen. Voor de verwende dochter van een steenrijke bankier uit Amsterdam-Zuid liggen de zaken anders dan voor de getraumatiseerde zoon van een vluchteling uit Syrië. Bij vrijwel alles zal men hindernissen moeten nemen en problemen moeten oplossen. Indien 'Het Probleem' een verzamelnaam voor dit alles is, dan is Het Probleem voornamelijk *praktisch* en weinig *filosofisch*. Boomkens moet met Het Probleem derhalve iets anders op het oog hebben.

Existentiële problemen roert Boomkens terzijde aan. Existentialisme zal in alle universitaire curricula wel een plaats hebben. Dus dat kan Boomkens derhalve ook niet op het oog hebben.

Een prominent onderdeel van existentiële problematiek is zingevingproblematiek. Wat is de zin van mijn leven? Van het leven? Wat is de zin van iets doen of tot stand brengen wanneer ik zal sterven, wanneer mijn leven een flits in de duisternis is? Hoe te leven in het aangezicht van de onvermijdelijke dood? Zingevingproblematiek bedoelt Boomkens echter ook niet:

Hier is een kleine waarschuwing gepast: studieadviseurs van filosofieopleidingen hebben altijd de neiging aankomende studenten te waarschuwen dat de filosofiestudie geen antwoorden biedt op zogeheten zin vragen. Zinzoekers en studenten op zoek naar spiritualiteit zullen in die studie niet vinden wat ze zoeken. Dat is een terechte waarschuwing. Filosofie is geen spirituele therapie, en al helemaal geen cursus zelfhulp, ook al lijkt het immense aanbod van cursussen Socratisch gesprek of Filosofie voor managers wel degelijk in die richting te wijzen. *Having a life* slaat niet alleen op het wel en wee van onze individuele psychische conditie, maar ook op het meer omvattende gegeven dat we (nu eenmaal) een plek innemen in de wereld om ons heen en dat we daarvan rekenschap trachten af te leggen.

De stelling dat zingevingproblemen te reduceren zijn tot psychische problemen is voer voor filosofen. Niet voor Boomkens, voor wie dat even terloops als onprobleematisch kan worden ondersteld. In ieder geval: zingevingproblematiek valt niet onder Het Probleem. Ook existentiële and praktische problemen vallen niet onder Het Probleem, zoals we eerder zagen. Boomkens lijkt het probleem van wat Het Probleem nou eigenlijk is te benaderen middels de *via negativa*.

De literatuur roert Het Probleem zeker aan, vindt Boomkens, en het iets wat de eeuwenoude filosofische teksten kenmerkt is precies wat deze teksten ook litterair maakt. Waarom Het Probleem (wat het ook precies moge wezen) dan niet overlaten aan de literatuur? Boomkens:

In plaats daarvan kunnen we een filosofische tekst nu juist nadrukkelijk onderscheiden van literaire teksten voor zover een filosofische tekst juist wel een specifieke relatie met de fysieke of maatschappelijke werkelijkheid van de lezer legt en aan de verwerking van die relatie haar betekenis ontleent.

Romans leggen geen relatie met “de fysieke of maatschappelijke werkelijkheid van de lezer”? Historische romans misschien niet. Zeker niet alle romans! Bieden romans niet vaak de mogelijkheid voor de lezer zich met een personage *te vereenzelvigen*? En zijn de problemen en moeilijkheden van een romanpersonage juist niet vaak *herkenbaar* voor lezers? Zijn alle romans op in een ander universum gesitueerd, waar de personages geen enkele relatie hebben met “de fysieke en maatschappelijke werkelijkheid van de lezer”? Boomkens zou eens romans moeten lezen.

We mogen in ieder geval concluderen, op de *via negativa*, dat de literatuur niet rechtstreeks over Het Probleem gaat, en het hoogstens aanroert, of er naar wijst, volgens Boomkens.

De methode van de *via negativa* leidt ons naar de beoogde bestemming naarmate wij door het wegvallen van, in onderhavig geval, interpretaties van ‘Het Probleem’, de bedoelde interpretatie van Boomkens steeds scherper op ons netvlies krijgen. Maar in onderhavig geval dreigen we verzwolgen te worden door de duisternis. Er lijkt niets meer over te blijven van wat Boomkens *kan* bedoelen. En juist wanneer de duisternis ons dreigt te verzwelgen, ontsteekt Boomkens een kaars en verlaat de *via negativa*:

De erkenning van die *unheimliche* instabiliteit van de begrippen waarmee wij proberen onze identiteit te bepalen vloeit kortom niet voort uit een filosofisch inzicht dat ons van buitenaf door de wijsgeer wordt onthuld, maar bestaat allereerst als ervaring, een ervaring die uitmondt in het besef dat de begrippen waarmee we gewend waren onszelf te beschrijven en te begrijpen verstoord zijn geraakt, niet meer doen wat ze moeten doen – en dat is het moment van problematisering als alledaagse gebeurtenis.

U vraag of ‘op de *via negativa* klopt. Ja dat klopt. Je loop toch op de weg. U niet?

Dit is evenwel een zeer algemeen en vertrouwd probleem: de begrippen waarover we beschikken voldoen niet voor bestaande doeleinden, in geval van Het Probleem:

de beschrijving van onszelf, van onze ervaring en van onze relatie met “de fysieke of maatschappelijke werkelijkheid” (vorige citaat). Wat te doen? Munt nieuwe begrippen, geef bestaande woorden nieuwe betekenissen, smeed nieuwe verbanden tussen bestaande en nieuwe begrippen. Het besef van een tekortschietend begrippenapparaat en begripsmatige vaardigheden is precies waar we in de academische wijsbegeerte studenten in onderwijzen. Een Reformatie daartoe is volmaakt overbodig.

Boomkens noemt ook ter toelichting van Het Probleem enkele begrippen waar volgens hem in de academische wijsbegeerte nauwelijks aandacht voor is, terwijl deze begrippen volgens Boomkens dus alles te maken hebben met Het Probleem, naardien het voorbeelden zijn van begrippen die (mogelijkerwijs) niet meer voldoen om onszelf, onze ervaring en onze relaties met de fysieke en maatschappelijke werkelijkheid te beschrijven (eind van § 6): vrijheid, democratie, individuele autonomie. Laten dit nu exact begrippen zijn die centraal staan in de Praktische en de Politieke Filosofie, twee olifanten in de kamer, door Boomkens volstrekt genegeerd in zijn beschrijving van de hedendaagse academische wijsbegeerte als bestaande uit louter Logika, Kenleer, WetenschapsFilosofie en *monumentaliserende* Geschiedschrijving.

Andere olifanten zijn de taalfilosofie, de esthetica, de ethiek, de fenomenologie, de geestesfilosofie (Eng.: *philosophy of mind*), techniekfilosofie, ecosofie en de analytische metafysika, waarvan de vier laatstgenoemden al enkele decennia groeien en bloeien.

Een kudde olifanten in de kamer en Boomkens ziet er geen. Even verbijsterend als onbegrijpelijk. Of is dit representatief voor wat er aan filosofie over is aan de Universiteit van Amsterdam?

In veel academisch-wijsgerige vakken staat overigens het subject even centraal als het middelpunt in een cirkel, in flagrante tegenspraak met Boomkens zijn beweerde “afscheid van het subject” (§ 5): zie de zopas genoemde kudde olifanten.

Niet onvermeld wil ik laten hoe Boomkens “het werk van de wetenschapper” kenmerkt: “het probleem van lastig vast te stellen feiten” (§ 3). De wetenschapsbeoefenaar als feitenverzamelaar. In de 17de Eeuw maakte de heraut van de Wetenschappelijke Revolutie, Francis Bacon, deze karakterisering van de wetenschap reeds belachelijk door verzamelaars van empirische feiten te vergelijken met mieren. De wetenschapsbeoefenaar is een bij, die het verzamelde empirische materiaal verwerkt tot zalige honing, i.e. wetenschappelijke kennis. Ofschoon weinig huidige wetenschapsfilosofen deze entomologische vergelijking van Bacon zullen onderschrijven, is deze 300 jaar oude metafoor raker dan wat Boomkens van de wetenschap weet te maken. Intens treurig word ik hiervan. Boomkens zou eens wat wetenschapsfilosofie moeten lezen. Dan komt hij er misschien achter wat er op moet hoepelen.

Ten slotte, wanneer Boomkens een cursus filosofische antropologie, of ethnografie, op poten wil zetten, dan moet hij met zijn plaatselijke Opleidingsdirecteur gaan praten. Waarom daarvoor een institutionele Reformatie nodig is, ontgaat mij. Of anders kan hij terecht bij de nieuwe hoofdstedelijk School voor het Leven. *Having a Life in The School of Life*. Klinkt meteen gezellig & diepzinnig tegelijk. 'Door voormalig hoogleraar R.W. Boomkens, wiens revolutionaire conceptie van de filosofie gepeild noch bevat kon worden door de Akademische vakfilosofen'.

Akademische wijsgeren zijn de weg helemaal niet kwijt. Een Reformatie is helemaal nergens voor nodig. Wel is Boomkens helemaal de weg kwijt. •

F.A. Muller is hoogleraar Wijsbegeerte der Natuurwetenschappen aan de Faculteit der Wijsbegeerte, Erasmus Universiteit Rotterdam, en verbonden aan het Descartes Centrum voor Wetenschapsgeschiedenis en -Filosofie, Faculteit der Natuurwetenschappen, Universiteit Utrecht.